

Łukasz Marczak¹

Lublin

Troska ekologiczna w perspektywie niedorozwoju społecznego Aktualność encykliki *Sollicitudo rei socialis*

Wstęp

Kryzys ekologiczny – ujmowany pod kątem niszczenia przyrody i nadmiernego zużywania zasobów naturalnych – stał się przedmiotem dyskusji na początku lat 70. XX wieku i coraz bardziej uwidacznia się jako konieczna do rozwiązania złożona kwestia społeczna, co znajduje uzasadnienie w najnowszej encyklice społecznej Franciszka *Laudato si'*. Niekiedy jednak działanie na rzecz ochrony środowiska naturalnego nabiera ideologicznej argumentacji, której sprzyja uprawianie swoistego kultu przyrody, w wyniku którego osłabiany jest status człowieka i jego podstawowych praw. Nie od razu działania uzasadniane argumentacją o naleciałościach ideologicznych ujawniają się poprzez odebranie człowiekowi podstawowych praw, jednakże w długotrwałej perspektywie takie działania konsekwentnie prowadzą do wykluczenia człowieka najpierw z życia gospodarczego, a następnie z życia społecznego.

W katolickiej nauce społecznej zauważa się coraz większe akcentowanie – jak podawał Józef Majka „jakiejś wyższej formy sprawiedliwości” – tj. międzypokoleniowego wymiaru sprawiedliwości społecznej, która głównie sprowadza się do podkreślania środowiskowych aspektów prowadzonej polityki². Wyraźnym przejawem takiej polityki jest chociażby likwidowanie kopalń węglowych i atomowych – argumentowane zbyt wielkim ryzykiem szkodliwości dla środowiska naturalnego – i ukierunkowywanie całych gospodarek, podmiotów gospodarczych, a nawet gospodarstw domowych na odnawialne źródła pozyskiwania energii³. Taką politykę przyjęły Niemcy, w których już na rok 2022

¹ Łukasz Marczak – ks. mgr, lic., doktorant w Instytucie Socjologii KUL w katedrze Katolickiej Nauki Społecznej i Etyki Społeczno-Gospodarczej, email: lukanm3@gmail.com.

² J. Majka, *Komentarz do encykliki Jana Pawła II Sollicitudo rei socialis*, Wrocław 1988, s. 145.

³ Por. M. Vogt, *Zur ethischen Bewertung der Atomenergie nach Tschernobyl und Fukushima*, [w:] J. Ostheimer, M. Vogt [red.], *Die Moral der Energiewende. Risikowahrnehmung im Wandel am Beispiel der Atomenergie*, Stuttgart 2014, s. 19-37.

przewiduje się zamknięcie ostatniej elektrowni atomowej w ramach programu transformacji energetycznej⁴.

W opracowaniu próbuje się ukazać wewnątrzpokoleniowy wymiar sprawiedliwości społecznej w encyklice *Sollicitudo rei socialis* (skrót: SRS) poprzez nakreślenie nierozwiązanego wciąż w skali globalnej problemu niedorozwoju społecznego. Wyraża się on w występowaniu obszarów ubóstwa, tworzących się m.in. wskutek bezrobocia i niepełnego zatrudnienia. Jednocześnie w takiej perspektywie próbuje się odnosić przedstawioną wówczas przez Jana Pawła II troskę ekologiczną do obecnych działań ekologicznych, które świadczą o wzrastającej świadomości ekologicznej.

1. Problem ubóstwa i niedorozwój społeczny

Od lat 90. XX wieku w polityce ogólnoswiatowej w odpowiedzi na kryzys ekologiczny realizowana jest polityka zrównoważonego rozwoju akcentująca w wymiarze globalnym priorytet ochrony środowiska naturalnego i zwalczanie ubóstwa. Zanim jednak na szczycie ONZ w Rio de Janeiro w 1992 r. przyjęto koncepcję ogólnoswiatowego rozwoju obejmującego obszar społeczeństwa, gospodarki i ekologii, w 1987 r. papież Jan Paweł II ogłosił encyklikę społeczną dotyczącą ogólnoswiatowego rozwoju, piętnującą logikę rywalizujących bloków i imperiów, w której pojawiają się także aspekty troski ekologicznej. Choć wydają się one lapidarnym wtrąceniem w tło ówczesnej panoramy świata, to jednak w kontekście rangi realizacji obecnej polityki ekologicznej warto wrócić do wyrażonej wówczas myśli Jana Pawła II w kontekście rozwoju globalnego i ochrony środowiska naturalnego. Nie można przy tym pominąć faktu, że ogłoszenie SRS zbiega się ze zdefiniowaniem kategorii zrównoważony rozwój w tzw. Raplocie Gro Harlem Brundtland, która m.in. odnosi się do likwidacji niedorozwoju społecznego poprzez harmonizowanie wymiaru społecznego, gospodarczego i ekologicznego.

W katolickiej nauce społecznej niedorozwój społeczny w skali globalnej dotyczy głównie niedopuszczalnego zacofania krajów biednego Południa świata, z którym silnie koreluje nadrozwój bogatych krajów Północy⁵. Przejawy niedo-

⁴ M. Bukowski [red.], *2050.pl. Podróż do niskoemisyjnej przyszłości*, Warszawa 2013, s. 47.

⁵ Nierówności społeczne w wymiarze globalnym są ogromne. 20% populacji koncentruje się w krajach bogatych i dysponuje obecnie 87% wszystkich dochodów światowych. 80% populacji przeżywa z reszty, czyli wykorzystuje 13% wszystkich dochodów. To ogromne zróżnicowanie powiększa się wraz z biegiem czasu. Te same bazy danych pokazywały w latach 60. XX w. mniejsze zróżnicowanie w dystrybucji dochodów w skali globalnej. W 1960 r. stosunek pomiędzy dochodami 20% najbogatszych i 20% najbiedniejszych ludzi na świecie wynosił 30

rozwoju społecznego zauważa się także w postkomunistycznych krajach, które wraz z rozpadem Związku Radzieckiego odzyskały suwerenność⁶. Zjawiska niedorozwoju społecznego opisane w SRS, rozumianego przez „sytuacje niezliczonej rzeszy mężczyzn i kobiet, dzieci, dorosłych i osób w podeszłym wieku, (...) konkretnych i niepowtarzalnych ludzi, którzy cierpią pod nieznośnym ciężarem nędzy”⁷, przedstawione są nie tylko przy pomocy wskaźników społecznych i ekonomicznych, ale także z uwzględnieniem wskaźników z dziedziny kulturowej, politycznej, a przede wszystkim moralnej.

Jedną z głównych przyczyn niedorozwoju społecznego jest problem ubóstwa, który w świetle SRS rozumie się wielowymiarowo. Ubóstwo definiuje się szeroko jako pewne braki lub ograniczenia, które nie pozwalają w odpowiedni sposób rozwijać się człowiekowi. Szczególną formą ubóstwa, podkreśloną przez Jana Pawła II, jest pozbawienie osoby ludzkiej podstawowych praw, w tym m.in. prawa do inicjatywy gospodarczej. W 20-tą rocznicę ogłoszenia encykliki o rozwoju ludów *Populorum progressio* (skrót: PP), w której Paweł VI opowiedział się za urzeczywistnieniem globalnej solidarności w celu likwidacji ubóstwa i wyrównywania szans rozwoju, „liczba ubogich, zamiast maleć, wzrasta, i to nie tylko w krajach słabiej rozwiniętych, ale, co jest równie gorszące, w krajach wysoko rozwiniętych”⁸.

Wydaje się, że taki kontekst rozwoju przedstawiony w SRS łatwiej można zrozumieć poprzez paradygmat zmiany społecznej opracowany w latach 70. XX wieku wg teorii systemu światowego Immanuela Wallersteina – uzasadniającego, że procesy rozwojowe świata są bardziej złożone i nie wynikają już bezpośrednio z kolonialnego wyzysku, lecz np. ze wzajemnych zależności gospodarczych połączonych z założeniami antropologicznymi czy uwarunkowaniami geograficzno-kulturowymi⁹.

Paradygmat systemu światowego I. Wallersteina wydaje się być pewnego rodzaju „bardziej rozwiniętą formą” paradygmatu teorii rozwoju zależnego, który uznaje dychotomiczny podział świata na kraje zacofane i rozwinięte. W paradygmacie rozwoju zależnego ubóstwo krajów Trzeciego Świata zostało ukazane jako wynik kolonialnych zależności od bogatych państw Europy Zachodniej i USA.

---

do 1. Ten sam stosunek wzrósł do 32 w 1970 r., do 45 w 1980 r., a w 1997 r. osiągnął 60 do 1. Średni dochód na głowę w północnej części świata jest około 20 razy większy niż na Południu. Por. A. Lanza, *Lo sviluppo sostenibile*, Bologna 1997, s. 41.

⁶ G. Zabłocki, *Rozwój zrównoważony – idee, efekty, kontrowersje (perspektywa socjologiczna)*, Toruń 2002, s. 60.

⁷ SRS nr 14.

⁸ SRS nr 42.

⁹ A.W. Jelonek, K. Tyszka, *Koncepcje rozwoju społecznego*, Warszawa 2001, s. 29-32.

Przetrawianie uzależniających systemów ekonomicznych, których skutkiem jest zwiększanie się bogactwa zamożnych przy równoczesnym utrwalaniu nędzy ubogich, przewidywał już Paweł VI w PP¹⁰. Jan Paweł II po upływie dwudziestu lat wymienił szereg zjawisk, które potwierdzają, że niedorozwój społeczny wciąż jest nierozwiązanym problemem, który zyskuje nowe oblicza, bowiem zjawiska ubóstwa coraz częściej zaczynają pojawiać się w krajach rozwiniętych.

Wśród wielu zjawisk niedorozwoju społecznego Jan Paweł II wyróżnił dwa: kryzys mieszkaniowy i problem bezrobocia lub niepełnego zatrudnienia¹¹. Rozwiązaniu tych problemów, charakteryzujących powstałe obszary ubóstwa, powinny służyć nie tylko odpowiednie pomocowe działania doraźne, ale przede wszystkim długofalowa polityka państwa ukierunkowana na umożliwienie godnego życia poprzez dostęp do pracy. W ciągłości nauczania społecznego Kościoła – także tego najbardziej odpowiadającego współczesnym złożonym problemom natury ekologicznej – podkreśla się, że priorytetowym celem polityki państwa w celu likwidacji obszarów ubóstwa powinna być odpowiednia organizacja zatrudnienia, w tym zapewnienie wszystkim dostępu do pracy wraz z uwzględnieniem jej wysokiej wartości¹².

2. Wzrost świadomości ekologicznej i polityka ekologiczna

Wraz z tak realizowaną polityką zauważa się ciągły wzrost świadomości ekologicznej, której wyrazem są coraz bardziej rozpowszechniane trendy prowadzenia stylu życia i organizowania gospodarki, mające jak najmniej szkodzić środowisku naturalnemu. Etyk społeczny z Monachium Markus Vogt uważa, że z momentem ogłoszenia *Laudato si'* (skrót LS) – pierwszej encykliki społecznej o charakterze ekologicznym – wzrost świadomości ekologicznej wobec współczesnej eksploatacji zasobów naturalnych i dokonującego się przy tym zniszczenia środowiska naturalnego, ma równie znaczącą rangę co fakt sformułowania katalogu praw człowieka w połowie XX wieku¹³.

Wskazania dot. odpowiedzialnego działania względem środowiska naturalnego zauważa się w nauczaniu społecznym Kościoła od lat 60. XX w. Do moralnej odpowiedzialności w stosunku do środowiska naturalnego wzywał także

---

¹⁰ Paweł VI, Enc. *Populorum progressio*, nr 33; SRS nr 16.

¹¹ SRS nr 17-18.

¹² Benedykt XVI, Enc. *Caritas in veritate*, (skrót: CV) nr 32; Franciszek, Enc. *Laudato si'*, nr 124, 127.

¹³ M. Vogt, *Ein neues Kapitel der katholischen Soziallehre. Ganzheitliche Ökologie – eine Frage radikal veränderter Lebensstile und Wirtschaftsformen*, „Amosinternational” (2015) z. 4, s. 3.

Jan Paweł II w SRS. Odpowiedzialna postawa człowieka względem środowiska naturalnego wynika z moralnego charakteru rozwoju, który domaga się poszanowania bytów żyjących w przyrodzie. Ich ochronę papież uzasadnił trzema względami: 1. wzajemną zależnością bytów występujących w środowisku naturalnym, tworzących uporządkowany system; 2. niebezpieczeństwem wyczerpania się ograniczonych, nieodnawialnych zasobów naturalnych, których brak mógłby być problematyczny dla przyszłych pokoleń, 3. szkodliwym wpływem skutków uprzemysłowienia na jakość życia ludzkiego, zwłaszcza na zdrowie¹⁴. Ta potrójna argumentacja odpowiedzialnego działania względem środowiska naturalnego pojawiła się w tym samym roku, w którym na szczycie ONZ w Raporcie Brundtland zdefiniowano zrównoważony rozwój¹⁵.

W SRS papież podkreślił, że pozytywnym znakiem w działaniach na rzecz środowiska naturalnego jest: 1. rosnąca świadomość ograniczonego dostępnego zasobów, 2. potrzeba poszanowania integralności i rytmów natury oraz 3. uwzględnianie wartości środowiska naturalnego przy programowaniu rozwoju¹⁶. Dziś ukierunkowanie działania gospodarczego człowieka zgodne z poszanowaniem rytmów przyrody jest jednym z postulatów modelu ekonomii cyrkulacyjnej M. Vogta, który odnosi się do teorii „słabego” zrównoważonego rozwoju¹⁷. Nie brakuje także propozycji ukierunkowywania gospodarek według teorii „silnego” zrównoważonego rozwoju, które preferują zaniechanie ingerencji w środowisko naturalne ze względu na jego wysoką wartość¹⁸. Jan Paweł II przestrzegł jednak, że w trosce ekologicznej niedopuszczalne byłoby posługiwanie się jakimikolwiek argumentami na rzecz ochrony środowiska naturalnego w celu tworzenia demagogicznych koncepcji rozwojowych¹⁹. Koncepcja rozwoju społeczno-gospodarczego ukierunkowana na troskę o środowisko naturalne powinna być wolna od jakichkolwiek populistycznych obietnic, które niekiedy wynikają z idealistycznych założeń i nierealnych modeli.

W tych słowach wydaje się słyszeć echo krytyki raportów Klubu Rzymskiego, które katastroficznie przepowiadały wyczerpanie się zasobów naturalnych wraz ze wzrastającą liczbą ludności na świecie. Jednocześnie ta organizacja ujawniła nachylenie antynatalistyczne upatrując rozwiązanie problemu demo-

---

¹⁴ SRS nr 34.

¹⁵ Por. Brundtland-Kommission (WCED), *Our Common Future*, 1987.

¹⁶ SRS nr 26.

¹⁷ M. Vogt, *Das Konzept der Nachhaltigkeit*, [w:] A. Rauscher, J. Althammer, W. Bergsdorf, O. Deppenauer, *Handbuch der Katholischen Soziallehre. Im Auftrag der Görres-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft und der Katholischen Sozialwissenschaftlichen Zentralstelle*, Berlin 2008, s. 411-412.

¹⁸ M. Hauff, *Nachhaltige Entwicklung. Grundlagen und Umsetzung*, München 2014, s. 118, 122-127.

¹⁹ SRS nr 26.

graficznego i biedy w polityce kontroli urodzeń²⁰. W tej kwestii należy także wrócić do encykliki *Mater et magistra* (skrót: MM) w której Jan XXIII zapewniał, że stosunek liczby ludności do zasobów w skali światowej nie będzie wywoływał niepokojów, o ile zaistnieje w organizacji życia społeczno-gospodarczego zasada sprawiedliwego podziału dóbr²¹. W ciągłości nauki społecznej Kościoła i jej aktualizacji wciąż pożądanym jest odnoszenie się do tej zasady w wymiarze sprawiedliwości wewnątrzpokoleniowej, zwłaszcza w kontekście zauważanej dziś polityki ekologicznej wyraźnie włączającej międzypokoleniowy wymiar sprawiedliwości społecznej.

3. Wewnątrzpokoleniowy aspekt sprawiedliwości społecznej: społeczno-gospodarczy wymiar rozwoju ogólnoswiatowego

SRS przedstawia w panoramie świata końca lat 80. XX wieku „istnienie mechanizmów ekonomicznych, finansowych i społecznych, które, chociaż są kierowane wolą ludzi, działają w sposób jakby automatyczny, umacniają stan bogactwa jednych i ubóstwa drugich”²². Z tego względu w realizacji sprawiedliwości społecznej, przede wszystkim w wymiarze wewnątrzpokoleniowym, konieczne jest poddanie tych mechanizmów szczegółowej analizie pod kątem zasad etyczno-społecznych. Automatyzm mechanizmów ekonomiczno-finansowych i społecznych, uruchomiony i podtrzymywany przez kraje bardziej rozwinięte sprzyja – poprzez samo ich funkcjonowanie – interesom podmiotów kierujących nimi i w końcu doprowadza do zdławienia lub uzależnienia gospodarek krajów słabiej rozwiniętych²³.

Priorytetem dla krajów ubogich współczesnego świata powinna być likwidacja ubóstwa z jednoczesnym położeniem akcentu na rozwój społeczny. W obliczu powszechnie propagowanej polityki ekologicznej nie można zapomnieć o odpowiedniej koncepcji pracy i antropocentrycznej etyce środowiskowej²⁴. Należy także pamiętać o potrzebie akcentowania prawa do inicjatywy gospodarczej, ponieważ jego ograniczanie prowadzi do poczucia frustracji, braku zaangażowania w życie publiczne i w końcu skłania do emigracji. Zawężanie czy nawet zanikanie twórczej podmiotowości osoby ludzkiej w dziedzinie gospodarczej niszczy przedsiębiorczość i prowadzi do ograniczania podmiotowości

---

²⁰ A. Walesiak, *Ekoteologiczny wymiar raportów Klubu Rzymskiego*, Kraków 2013, s. 230.

²¹ MM nr 185-190.

²² SRS nr 16.

²³ Tamże.

²⁴ LS nr 172.

narodu w znaczeniu ekonomicznym²⁵. W konsekwencji powstających zależności zauważa się nie tylko przejawy niedorozwoju w wymiarze społecznym, ale także w wymiarze kulturowym i ludzkim, zwłaszcza wtedy, kiedy zanika podmiotowość osoby ludzkiej w różnych przestrzeniach życia i działalności człowieka.

W kontekście ciągłości nauczania społecznego Kościoła i jego aktualizacji także ze względu na występowanie złożonej kwestii ekologicznej, wciąż najważniejszą weryfikacją koncepcji rozwoju integralnego – dotyczącego każdego człowieka i wszystkich ludzi – są wskaźniki stopnia dowartościowywania pracy ludzkiej „zarówno pod kątem jej przedmiotowej celowości, jak też pod kątem godności podmiotu każdej pracy, którym jest człowiek”²⁶. Występujące objawy niedorozwoju społecznego w postaci obszarów ubóstwa potwierdzają fakt, że w przypadku organizacji pracy i zatrudnienia występują wciąż błędy, które wpływają na całokształt życia społecznego. Błędy te nie tylko dotyczą obszaru organizacyjnego gospodarki, ale mają swoje głębsze źródło, które Jan Paweł II sprowadza do tzw. błędu antropologicznego²⁷. Jego następstwem jest stopniowa, często wręcz nieświadoma, akceptacja tzw. nowych koncepcji etycznych, nowych koncepcji człowieka, które w ostateczności prowadzą do negacji człowieka i jego degradacji. Błąd antropologiczny jest także korzeniem postmodernistycznej rewolucji kulturowej, która w różnych przejawach ideologicznych już dziś wydaje się wpływać na zmianę statusu osoby ludzkiej wyrażającą się w stopniowym odbieraniu człowiekowi przysługujących mu uprawnień.

4. Niebezpieczeństwo osłabienia statusu osoby ludzkiej w perspektywie polityki ekologicznej

Chociaż w ogólnoświatowej polityce zrównoważonego rozwoju przyjęto już w 1992 r. antropocentryczną argumentację etyki środowiskowej, to jednak w przejawach wrażliwości ekologicznej wciąż są proponowane nieantropocentryczne typy etyki środowiskowej: biocentryczne, patocentryczne i holistyczne, które bytom nieożywionym czy zwierzętom przypisują tak wysoką wartość, że zaczynają się zacierać różnice między człowiekiem a innymi bytami przyrodniczymi²⁸. Następstwem przyjmowania nieantropocentrycznych etyk środowisko-

---

²⁵ Jan Paweł II, Enc. *Laborem exercens*, (skrót: LE) nr 15.

²⁶ LE nr 18; SRS nr 18.

²⁷ P. Jaroszyński, *Kultura chrześcijańska szansą uniknięcia błędu antropologicznego*, [w:] A. Maryniarczyk, K. Stępień [red.], *Błąd antropologiczny*, Lublin 2003, s. 395-396.

²⁸ A. Ganowicz-Bączyk, *Etyka środowiskowa*, [w:] S. Janeczek, A. Starościc [red.], *Etyka. Część II. Filozoficzna etyka życia spełnionego*, Lublin 2016, s. 195-196.

wych jest osłabianie statusu osoby ludzkiej nie tylko w obszarze gospodarki, ale w ogólnej kulturze, którą tworzy człowiek, czego wyrazem są choćby postulaty nadawania bytom przyrodniczemu osobowości prawnej²⁹. Takie dążenia zauważa się w działalności ruchów ekologicznych, prezentujących nurty: wyzwolenia zwierząt, moralnej większości, dobrej woli czy New Age³⁰.

Nieantropocentrycznym etykiem środowiskowym towarzyszyło głównie w latach 70. XX w. przekonanie nieuchronnie zbliżającego się kataklizmu ekologicznego, którego oddźwiękiem wydaje się być aktualnie realizowana polityka klimatyczna, której wdrażanie uzasadnia się groźnymi skutkami w przypadku podwyższenia temperatury o ponad 2°C w porównaniu z epoką przedprzemysłową³¹. Towarzyszy jej od 2009 r. nawet próba ogłoszenia nowej ery geologicznej – antropocenu³², która z jednej strony obrazuje wyraźną dominację człowieka w zapoczątkowanych w XVIII w. procesach zagospodarowywania świata i niszczenie środowiska naturalnego, ale z drugiej strony rodzi pytanie – czy faktycznie skutki ludzkiej ingerencji w ekosystemach – której oznaką jest potwierdzona badaniami zmiana klimatu – rzeczywiście prowadzą do ekologicznej katastrofy? Realnie obserwowane wykluczenie z życia społeczno-gospodarczego – widoczne w zjawiskach bezrobocia i bezdomności – i odpowiadające im działania zmierzające do włączenia społecznego są pierwszorzędnym celem budowania także świadomości ekologicznej. W tych działaniach najwyższą cenioną wartością musi pozostać osoba ludzka i jej prawo do godnego życia i integralnego rozwoju. Zachowanie wszystkich praw człowieka gwarantuje dobro i rozwój przyszłych pokoleń³³.

Oslabienie statusu osoby ludzkiej daje się zauważyć w stosowanej od wielu lat globalnej polityce antynatalistycznej w duchu mentalności maltuzjańskiej, która postuluje celowe ograniczanie światowej populacji w kontekście zagrożenia wyczerpania się zasobów naturalnych i wzrostu demograficznego³⁴. W tę mentalność wpisują się również próby zapewniania opieki zdrowotnej wyrażającej się w powszechnym dostępie do tzw. usług z zakresu zdrowia reprodukcyjnego. Edukacji społecznej dotyczącej praw reprodukcyjnych, wśród których

²⁹ K. Motyka, *Zwierzęta na ławie oskarżonych i ich prawa (człowieka?)*, [w:] J. Białocerkiewicz, M. Balcerzak, A. Czeczko-Durlak [red.], *Księga Jubileuszowa Profesora Tadeusza Jasudowicza*, Toruń 2004, s. 315-324.

³⁰ D. Kielczewski, *Ekologia społeczna*, Białystok 2001, s. 149-155.

³¹ K.W. Brand, *Umweltsoziologie. Entwicklungslinien, Basiskonzepte und Erklärungsmodelle*, Weinheim und Basel 2014, s. 192-194.

³² Por. R. Leinfelder, *Verantwortung für das Athropozän übernehmen*, [w:] M. Vogt, J. Ostheimer, F. Uekötter [red.], *Wo steht die Umweltethik?*, Marburg 2013, s. 283-311.

³³ J. Mazur, *Relektura encykliki Sollicitudo rei socialis w 25. rocznicę jej proklamacji*, [w:] Tenże [red.], *Rozwój i dobro wspólne. Dyskurs w 25-lecie encykliki Sollicitudo rei socialis Jana Pawła II*, Kraków 2013, s. 35-36.

³⁴ CV nr 28.

m. in. znajduje się ogólnodostępne w większości krajów świata prawo do legalnego i bezpiecznego przerywania ciąży³⁵, towarzyszy uwrażliwianie społeczeństwa pod względem ochrony środowiska naturalnego, którego jak najmniejszy stopień zanieczyszczenia staje się coraz bardziej pożądanym warunkiem rozwoju społecznego. Wydaje się, że już niekiedy bardziej akcentuje się koncepcje rozwoju społecznego w zestawieniu społeczno-ekologicznym, aniżeli społeczno-gospodarczym³⁶. Takie prześiąknięte postmodernistyczną mentalnością przewartościowanie wartości: środowiska naturalnego i życia ludzkiego znajduje swoje źródło nie tylko już w kryzysie moralnym, ale jeszcze głębiej – w kryzysie antropologicznym.

Zakończenie

Rozwój świadomości ekologicznej w kontekście coraz bardziej powszechnego przekonania o konieczności solidarności z przyszłymi pokoleniami nie może przysłańać realnego wymiaru sprawiedliwości wewnątrzpokoleniowej, która odnosi się do wymiaru społeczno-gospodarczego³⁷.

Marginalizacja w życiu społecznym będąca wynikiem niedorozwoju społecznego domaga się upodmiotowienia jednostek społecznych zwłaszcza w tych wymiarach życia, z którego są wykluczone. Wraz z poszerzającymi się obszarami ubóstwa polityka państwa powinna położyć akcent na rozpoznanie tego wieloaspektowego problemu i wystosowanie zróżnicowanych działań na obszarach, gdzie powstaje ubóstwo o charakterze absolutnym, tzn. takim, który dotyczy niezaspokojenia potrzeb życiowych, prowadząc do poczucia bezradności, utraty motywacji do działania, a w skrajnych przypadkach nawet do śmierci³⁸.

Strategia rozwoju przeciwdziałająca przyczynom ubóstwa powinna najpierw akcentować prawo do pracy i inicjatywy gospodarczej, a dopiero potem prawo do życia w zdrowym środowisku naturalnym. Podkreślanie znaczenia organizacji pracy nie zwalnia człowieka z odpowiedzialnego postępowania względem środowiska naturalnego. Jednak niezrozumiałe jest w tym kontekście przyzwalanie na modele etyki środowiskowej, które przyznają środowisku naturalnemu, biosferze lub jej określonym elementom status bytów równych osobie ludzkiej. Takie działania są oznaką osłabiania statusu osoby ludzkiej.

---

³⁵ J. Kowalski, *Aborcja*, [w:] A. Muszala [red.], *Encyklopedia bioetyki*, Radom 2009, s. 54.

³⁶ Por. B. Görgen, B. Wendt, *Nachhaltigkeit als Forschrift denken*, „Soziologie und Nachhaltigkeit“ (2015) nr 1, s. 1-21.

³⁷ LS nr 162.

³⁸ A. Kapciak, *Ubóstwo*, [w:] A. Mikusińska, *Socjologia. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 2008, s. 229.

Streszczenie

Celem artykułu jest ukazanie wewnątrzpokoleniowego wymiaru sprawiedliwości społecznej w encyklice *Sollicitudo rei socialis* poprzez zarysowanie nierozwiązanego problemu niedorozwoju społecznego. W takiej perspektywie odnosi się troskę ekologiczną do obecnych działań prośrodowiskowych, które świadczą o wzrastającej świadomości ekologicznej i większym zainteresowaniu sprawiedliwością międzypokoleniową. Artykuł kończy się wskazaniem niebezpieczeństw prowadzonej polityki ekologicznej, która niekiedy wydaje się odsłaniać zjawiska osłabiające status osoby ludzkiej. Jednocześnie podkreśla się konieczność działań rzeczywistnie realizujących wewnątrzpokoleniową sprawiedliwość społeczną w wymiarze społeczno-gospodarczym.

SŁOWA KLUCZOWE: katolicka nauka społeczna, ekologia, środowisko naturalne, *Sollicitudo rei socialis*.

Abstract

Concern for environment in a social underdevelopment perspective. Current affairs of the *Sollicitudo rei socialis* encyclical

The aim of the article is to reveal an intragenerational social justice dimension in the *Sollicitudo rei socialis* encyclical through defining a problem of social underdevelopment. From this perspective, an environmental care is related with current proenvironmental actions which prove improvement of environmental awareness and interest in the intragenerational justice. The article is summed up with pointing out risks of a conducted environmental policy which sometimes seems to show phenomena weakening a status of a human-being. Simultaneously, it emphasizes necessity for action which fulfill an intragenerational social justice in a social and economic dimension.

KEYWORDS: Catholic social teaching, ecology, environment, *Sollicitudo rei socialis*.

Bibliografia

- Benedykt XVI, Enc. *Caritas in veritate*, Watykan 2009.
Brand K.W., *Umweltsoziologie. Entwicklungslinien, Basiskonzepte und Erklärungsmodelle*, Beltz Juventa, Weinheim und Basel 2014.
Brundtland-Kommission (WCED), *Our Common Future*, 1987.
Franciszek, Enc. *Laudato si'*, Watykan 2015.
Ganowicz-Bącznyk A., *Etyka środowiskowa*, [w:] S. Janeczek, A. Starościec [red.], *Etyka. Część II. Filozoficzna etyka życia spełnionego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, s. 181-208.

- Görge B., Wendt B., *Nachhaltigkeit als Fortschritt denken*, „Soziologie und Nachhaltigkeit“ (2015) nr 1, s. 1-21.
- Hauff M., *Nachhaltige Entwicklung. Grundlagen und Umsetzung*, Oldenbourg Wissenschaftsverlag, München 2014.
- Jan XXIII, Enc. *Mater et magistra*, Watykan 1961.
- Jan Paweł II, Enc. *Laborem exercens*, Watykan 1983.
- Jan Paweł II, Enc. *Sollicitudo rei socialis*, Watykan 1987.
- Jaroszyński P., *Kultura chrześcijańska szansą uniknięcia błęd antropologicznego*, [w:] A. Maryniarczyk, K. Stępień [red.], *Błąd antropologiczny*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2003, s. 395-396.
- Jelonek A.W., Tyszka K., *Koncepcje rozwoju społecznego*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2001.
- Kapciak A., *Ubóstwo*, [w:] A. Mikusińska, *Socjologia. Przewodnik encyklopedyczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 229-230.
- Kielczewski D., *Ekologia społeczna*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001.
- Kowalski J., *Aborcja*, [w:] A. Muszala [red.], *Encyklopedia bioetyki*, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2009, s. 53-59.
- Leinfelder R., *Verantwortung für das Anthropozän übernehmen*, [w:] M. Vogt, J. Ostheimer, F. Uekötter [red.], *Wo steht die Umweltethik?*, Metropolis, Marburg 2013, s. 283-311.
- Lanza A., *Lo sviluppo sostenibile*, Società editrice il Mulino, Bologna 1997.
- Majka J., *Komentarz do encykliki Jana Pawła II Sollicitudo rei socialis*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1988.
- Mazur J., *Relektura encykliki Sollicitudo rei socialis w 25. rocznicę jej proklamacji*, [w:] Tenże [red.], *Rozwój i dobro wspólne. Dyskurs w 25-lecie encykliki Sollicitudo rei socialis Jana Pawła II*, Wydawnictwo Naukowe UPJPII, Kraków 2013, s. 13-45.
- Motyka K., *Zwierzęta na ławie oskarżonych i ich prawa (człowieka?)*, [w:] J. Białocerkiewicz, M. Balcerzak, A. Czeczko-Durlak [red.], *Księga Jubileuszowa Profesora Tadeusza Jasudowicza*, TNOiK, Toruń 2004, s. 315-324.
- Paweł VI, Enc. *Populorum progressio*, Watykan 1967.
- Walesiak A., *Ekoteologiczny wymiar raportów Klubu Rzymskiego*, Wydawnictwo Scriptum, Kraków 2013
- Vogt M., *Das Konzept der Nachhaltigkeit*, [w:] A. Rauscher, J. Althammer, W. Bergsdorf, O. Depenhauer, *Handbuch der Katholischen Soziallehre. Im Auftrag der Görres-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft und der Katholischen Sozialwissenschaftlichen Zentralstelle*, Duncker & Humbolt, Berlin 2008, s. 411-419.
- Vogt M., *Ein neues Kapitel der katholischen Soziallehre. Ganzheitliche Ökologie – eine Frage radikal veränderter Lebensstile und Wirtschaftsformen*, „Amosinternational“ (2015) z. 4, s. 3-10.
- Vogt M., *Zur ethischen Bewertung der Atomenergie nach Tschernobyl und Fukushima*, [w:] J. Ostheimer, M. Vogt [red.], *Die Moral der Energiewende. Risikowahrnehmung im Wandel am Beispiel der Atomenergie*, Verlag W. Hohlhammer, Stuttgart 2014, s. 19-37.
- Zabłocki G., *Rozwój zrównoważony – idee, efekty, kontrowersje (perspektywa socjologiczna)*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 2002.